

Бондар Віталій Юрійович,
*аспірант Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України*

ОЦІНКИ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА САМОРОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У визначенні готовності до професійної діяльності та саморозвитку майбутніх викладачів фізичного виховання ми спираємося переважно на особистісно-професійні характеристики та сутність фахової діяльності вчителів. Готовність до професійної діяльності вчителів фізичної культури детермінується ефективністю його роботи в таких напрямках: виховному, освітньому, управлінсько-організаційному, проєктувальному, адміністративно-господарському.

Реалізація готовності здійснюється в освітньому процесі в ході вирішення освітніх, виховних та оздоровчих завдань. Виховні полягають у формуванні здорового фізичного стану завдяки навчанню руховим діям і вихованню необхідних людині фізичних якостей, що гарантують спрямований розвиток здібностей, які на них базуються. Освітні – у набутті й передачі спеціальних знань і умінь, практичного досвіду. Управлінсько-організаторські – в організації уроків, занять у спортивних секціях, спортивних змагань і в управлінні всією спортивною діяльністю учнів. Проєктувальні – зводять до перспективного та поточного планування заходів з фізичної культури та спорту, навчальних навантажень і певних результатів, яких мають досягти учні. Здійснюючи контроль за темпами реального розвитку школярів, учитель вносить корективи в план роботи [1].

Вітчизняними вченими звертається увага на здатність організовувати, виховувати культуру, здійснювати спортивний відбір, планувати, навчально-тренувальні завдання, завдання контролю, обліку і корекції, створювати матеріально-технічне забезпечення. Діяльність педагога (тренера) оцінюють відповідно до його професійних якостей, з-поміж яких – стабільність складу навчальної групи, виконання учнями контрольних нормативів, спортивні результати, культура вихованців та їхня громадська активність, якість ведення навчальної документації, підвищення свого професійного рівня тощо [2]. Такий підхід до оцінки готовності учителів фізичної культури повністю виправдовував себе в недавньому минулому.

У сучасних умовах за результатами досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених все гостріше відчуваються проблеми, що виникають в процесі професійної підготовки вчителів фізкультури: невідповідність традиційних цільових установок підготовки майбутніх учителів фізичної культури сучасним концепціям розвитку фізичного виховання та системи фізичного виховання у системі вищої освіти; переважання індивідуальних підходів у вирішенні завдань підготовки педагогічних кадрів та об'єктивна необхідність комплексного впровадження нових освітніх технологій; необхідність модернізації процесу професійної підготовки відповідно до сучасних тенденцій розвитку системи освіти, відсутність механізму реалізації цього на практиці з урахуванням сучасних інформаційних, організаційних, науково-методичних досягнень [3].

Зарубіжні дослідники звертають увагу також на те, що значна кількість молодих вчителів фізичної культури не вважають себе повністю кваліфікованими для виконання всіх завдань, які вони повинні виконувати і тому залишають професію лише через кілька років [4], потрібен час, щоб адаптуватися від студента-вчителя фізкультури до досвідченого вчителя фізкультури, а також для розвитку власного професіоналізму та професійної практики протягом усього професійного життя. А також необхідність надання рекомендацій щодо переходу від педагогічної освіти до професійної практики, таким чином підвищуючи обізнаність щодо цінності компетентності, мотивації та бажання недавніх випускників і далі працювати вчительською професією [5]. Вчені

нарікають на слабкий зв'язок між професійною кваліфікацією та практичною підготовкою щодо педагогічної освіти та кваліфікацій, які вимагаються пізніше в трудовому житті вчителя фізкультури [6]. Традиційна підготовка вчителя фізкультури мало впливає на переконання та практику студентів-вчителів, коли вони фактично починають працювати в школах. Дилема, з якою стикаються вчителі з усіх дисциплін, стосується напруги між їхньою роботою в якості професійного практикуючого в класі та їхньою залежністю від організаційної структури їхньої школи та державного управління [7].

Як у зарубіжжі так і в Україні результати досліджень свідчать, що випускники педагогічних закладів освіти демонструють недостатні знання щодо диференційованих видів діяльності, методів навчання та стратегій навчання, які підходять для вирішення індивідуальних відмінностей учнів, для учнів загалом і зокрема, для учнів з особливими потребами. Відчуття недостатніх знань зрозуміле, враховуючи, що молоді вчителі фізкультури коли вони починають свою професійну практику, більше зосереджені на собі, ніж на результатах які досягають учні. Проаналізовані дослідження виявляють амбівалентність у досвіді вчителів фізкультури щодо автономії: вони відчують труднощі через необхідність негайно приймати самостійні рішення, хоча вони задоволені автономією у формі незалежності [7]. Деякі вчителі не мають достатніх навичок, щоб критично оцінювати власну роботу протягом перших трьох років їх професійної практики. Проте до кінця третього року спостерігаються радикальні зміни у переконаннях і діях вчителів фізкультури, оскільки вони починають мислити і діяти більш збалансовано, зокрема тому, що вони усвідомлюють важливість співпраці з батьками для блага учнів. У такій адаптації, на думку вчених, значну роль відіграє формальна (тобто наставництво в шкільному середовищі або на курсах підвищення кваліфікації), та неформальна підтримка (тобто школа, в якій молодий вчитель зустрічає підтримку колегам та адміністрації). З огляду на те, що неформальна підтримка є більш сприятливою, ніж формальна підтримка (Ensign & Woods), важливою метою майбутніх досліджень є визначення того, що є належною підтримкою для початкуючих вчителів фізкультури [8].

Представлені нами результати порівняльний аналіз наукових підходів щодо оцінки готовності майбутніх і початкуючих вчителів фізичної культури до професійної діяльності і саморозвитку уможливають визначення основних тем та підтем, що стосуються позитивного та негативного досвіду, пов'язаного з багатьма різними завданнями, з якими мають справлятися випускники ЗВО та початкуючі вчителі фізкультури. У цьому огляді звертаємо увагу на низку прогалин у знаннях у дослідженні початкуючих вчителів фізкультури, таких як спілкування та співпраця з батьками та колегами. Вважаємо, що це перспективні теми для майбутніх досліджень. Загалом, існує потреба в додаткових дослідженнях багатьох малих і більших завдань вчителів фізкультури, якщо розглядати їх у світлі виконавських та організаційних аспектів практики викладання. Такі зусилля можуть підкреслити, у чому найчастіше проявляється готовність учителів фізкультури до саморозвитку, та які професійні знання вони принесли з собою після завершення навчання у ЗВО.

Особливо інтенсивно розвиток особистості відбувається за умови концентрації на самопізнанні. Формування особистості у такий спосіб здійснюється як процес утворення особливого типу системних відносин.

З цього приводу Г. Костюк, визначають етап саморозвитку особистості від 15 до 24 років як «етап дослідження» [9]. Юнаки та дівчата намагаються усвідомити свої потреби, інтереси, здібності, цінності та можливості. Грунтуючись на результатах такого самоаналізу, вони прогнозують можливі варіанти майбутньої професійної кар'єри. Для тих, хто змалку віддає перевагу заняттям спортом і досягає певних успіхів у цій справі сприятлива ситуація складається, якщо тренер, або вчитель фізичної культури є прикладом для наслідування. До кінця «етапу дослідження» молоді люди зазвичай вже підбирають найпривабливішу професію і починають її опановувати, зосереджуючи увагу на своїх особистісних якостях, що сприяють успішному зростанню і позбавляються тих,

які заважають професійному розвитку. На етапі «усталення кар'єри» (від 24 до 44 років) молоді вчителі фізичної культури намагаються утвердитись у обраній ними сфері діяльності, здобути визнання своїх спортивних і педагогічних досягнень. Зауважимо, що в перші роки спортивної і педагогічної діяльності багато хто з них ще розмірковує над тим, чи правильно обрали свій життєвий шлях і немало молодих учителів фізичної культури на початку своєї кар'єри з різних причин змінюють вид діяльності і спеціальність. Водночас тенденція до збереження обраного напрямку і місця роботи притаманна вчителям, які пропрацювали більше трьох-чотирьох років, і відчули, що саме у роботі вчителя фізичної культури знайшли своє покликання. У їхній трудовій біографії саме цей період виявляється найпродуктивнішим щодо прояву і реалізації творчих задумів [10].

У нашому дослідженні враховуємо й позицію Р. Хейвігхерста щодо етапів формування готовності до професійного саморозвитку [11]. Вченого цікавлять не стільки потреби і здібності індивіда, скільки набуття ним переконань і професійних навичок, котрі дозволяють людям стати повноцінними працівниками. Перший етап характеризує ідентифікація з працюючим дорослим (від 5 до 10 років). Автор акцентує увагу на тому, що діти ідентифікують себе зі своїми працюючими батьками, і намір працювати в майбутньому стає частиною їх Я-концепції. На другому етапі актуальним є засвоєння основних трудових навичок і формування працьовитості (від 10 до 15 років). «Учні, – як відмічає Р. Хейвігхерст, – вчаться організовувати свій час і зусилля для виконання різних завдань. За певних умов вони навчаються дотримуватися принципу: спочатку робота, а потім гра. На третьому етапі людина (від 15 до 25 років) набуває конкретної професійної ідентичності. Свідомо обираючи професію, студенти ЗВО починають готуватися до виконання професійних обов'язків. У них формується уявлення про успіх у майбутній професійній кар'єрі, з'являється потреба у плануванні такої кар'єри, проектуванні етапів її розвитку, які співвідносяться з етапами професійного саморозвитку. Студенти накопичують відповідний педагогічний досвід, який сприяє досягненню успіху, визнанню суспільства, самоствердженню себе як професіонала у обраній галузі. Четвертий етап (від 25 до 40 років) дослідник визначає як «становлення професіонала». Дорослі удосконалюють свою професійну майстерність у межах можливостей і за умов, що надаються роботою, реалізують вертикальний аспект кар'єрного зростання починають просуватися вгору по службових сходинках. П'ятий етап він називає «Робота на благо суспільства (від 40 до 70 років)». Працівники досягають піку своєї професійної кар'єри. Вони починають замислюватися щодо громадянської і соціальної відповідальності, з якою пов'язана їх праця, і знаходити час для виконання своїх зобов'язань перед суспільством. Шостий – характеризується як етап роздумів про продуктивний період професійної діяльності (після 70 років). Вийшовши у відставку або на пенсію, люди оцінюють пройдений шлях і з задоволенням згадують про свої професійні досягнення.

Професійна спортивна вправність і педагогічна майстерність майбутніх учителів фізичної культури доведена до рівня, який відповідає запитам сучасного життя, – важлива умова модернізації системи освіти. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває рефлексія опанованих знань і вмінь, потреба у самопізнанні, мотивація професійного саморозвитку педагогів. Відтак у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури з'являється можливість формувати і підтримувати їхні прагнення до продуктивної діяльності. Важливим завданням навчального процесу стає створення умов для задоволення потреб у самовдосконаленні, стимулювання їхніх творчих дій у царині освіти. Саме тому в освітньому процесі робиться багато спроб визначити систему моральних і матеріальних стимулів для збереження у школі кращих педагогів і поповнення освітніх установ генерацією молодих учителів, здатних працювати в мінливих умовах соціально-економічних і освітніх реформ, зусилля яких будуть спрямовані на професійний саморозвиток.

Список використаної літератури

1. Зміст і структура готовності до професійного саморозвитку майбутніх викладачів фізичного виховання. <https://vseosvita.ua/library/embed/0100b52w-3157.docx.html>.
2. Курнишев Ю. А. Підходи до формування професійно-педагогічних умінь студентів факультетів фізичного виховання. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* / за ред. С. С. Єрмакова. Харків: ХХІІІ, 2001. № 5. С. 10 – 13.
3. Саморозвиток особистості майбутніх учителів фізичної культури у процесі навчання шляхом формування їх фахової компетентності. Available from: https://www.researchgate.net/publication/371682697_Samorozvitok_osobistosti_majbutnih_uciteliv_fizicnoi_kulturi_u_procesi_navcanna_slahom_formuvanna_ih_fahovoi_kompetentnost_i [accessed Nov 23 2024].
4. Newly Graduated Physical Education Teachers' Experiences of and Readiness for Professional Practice: A Scoping Review *Journal for Research in Arts and Sports Education* Vol. 8 | No. 1 | 2024 | pp. 20–38
5. Andreassen T. A. Profesjonsutøvelse i en organisatorisk kontekst [Professional practice in an organisational context]. In S. Mausethagen & J.-C. Smeby (Eds.), *Kvalifisering til profesjonell yrkesutøvelse [Qualification for professional practice]*, 2017. (pp. 140–152).
6. Hammerness K. Examining features of teacher education in Norway. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 2013. 57(4), 400–419.
7. Sachs J. Teacher professionalism: Why are we still talking about it? *Teachers and Teaching*. 2016. 22(4), 413–425.
8. Ensign, J., & Woods, A. M. Navigating the realities of the induction years: Exploring approaches for supporting beginning physical education teachers. *Quest*. 2017. 69(1), 80–94.
9. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л. М. Проколієнко. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с.
10. Курнишев Ю. А. Проблеми професійного саморозвитку сучасного вчителя фізичної культури. Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т імені Павла Тичини / [редкол.: Н.С. Побірченко (голов. ред.) та ін.]. Умань: ПП Жовтий О.О., 2012. Вип. 6, ч. 1. С. 221-226.
11. Navighurst R. J. Human development and education. N.Y.: Longman. 1953.